

kračovalo se v konání sborové kázně. Bratři dobře věděli, že za takových požadavků zůstanou menšinou a neusnadňovali příliv do svých řad. Při svém přísném výkladu zákona Božího měli rozpaky nad mnohá řemesla, jež neslouží zřejmě potřebě člověka, a s Chelčickými trvali při zásadě, že věrný křesťan nemá se účastnit správy veřejných věcí, nutně spojené s užitím násilí.

Vytrvalý důraz na odkřikavost vůči světu a na vzorné plnění Kristových příkazání vedl nutně k pojetí, že spasení závisí na dobrých skutcích člověka. Hlas Písma, i stálý a přece nikdy s plným úspěchem dokonaný zápas o mravní dokonalost, vedl však Bratry k otázce, zda se jejich snažení vůbec stovná s evangeliem jako zvěsti, v níž první slovo má Kristova milost. Zejména Bratři bohoslovecky vzdělání jako B. Prokop a B. Klenovský ukazovali k této otázce a hledali její řešení. Nacházeli je v Prokopově výkladu o *dobré vůli, opravené milosti Boží*, která činí věřícího člověka Bohu milým i při nedostatecích, jež při něm ještě zůstávají.

Ruku v ruce s touto zásadní otázkou naléhala na řešení otázka zcela konkrétní, plynoucí z negativního poměru Bratří k *světské moci*. Je náležité chtít se Bohu líbit újmami, které Bratr snášel, bránil-li se funkci konšela či rychtáře, omezoval-li se na život ve vsi, kde se přece snaže vyhnul takovým povinnostem a účasti na soudech, které ve městech rozhodovaly i o životě odsouzenců? Otázka byla tím důležitější, že Jednota získávala členy právě i ve městech, ano i mezi šlechtici. B. Matěj si s těmito těžkostmi nevěděl rady. Po několika letech kolísání (1490–1494) převládá však názor B. Klenovského a jeho druhů, mezi nimiž k slovu přicházel zejména B. Lukáš, že není nemožné, aby věřící křesťan setrval na cestě spasení, i když na sebe vezme nebezpečné povinnosti, které s sebou nese účast na správě veřejných věcí, a že může žít ve městě a žít se řemesly s městským životem souvisejícími, bude-li pozorně dbát, aby se všemožně držel zákona Božího.

Nevelká menšina Bratří se však za vedení B. Amose z Vodňan postavila proti usnesení, které bylo v tomto smyslu učiněno na sněmě v Brandýse n. Orlicí (1490) a obnoveno v Rychnově nad Kněžnou (1494). Přes úsilí Bratří nově orientovaných o udržení jednotného

svazku oddělili se tito Bratři v t. zv. *Malou stránku* Jednoty, která pak po půl století stála v příkré opozici proti Velké stránce, v níž ustoupil B. Matěj s předního místa, na něž nestačil. Bratři nepřijali jeho úplnou abdikaci a ponechali mu biskupskou moc světicí; vlastní vedení Jednoty přenesli na B. Prokopa, jež byl nyní zván sudím Jednoty a stál v čele Úzké rady. Doba „starých Bratří“ byla výslovně uzavřena usnesením, že se Bratři *nechtí nadále vázání spisy B. Řehoře*, tlumočnickými názory Petra Chelčického, jehož stanovisko se nyní Bratřím jevílo jako příliš jednostranné a zastřešující správný výklad evangelia. Byl to veliký přerov v dějinách Jednoty. Ale biblicky věrný poměr ke světu byl postoupen lépe těmi, kdo hleděli ke správě světa s pochopením, že i tam lze konat vůli Boží, než těmi, kdo se od světa prostě odvraceli. Bratři postihli časem, že tu nejde jen o otázku, lze-li být při správě světa spasen, ale že do tohoto světa má být vnášen lepší řád a větší míra spravedlnosti, tak aby všechny oblasti lidského života byly podřízovány milostivě vůli Krista, Pána církve i světa.

IV. Přebudování Jednoty za vedení B. Lukáše

Již od roku 1494 a tím více po smrti B. Klenovského (1498) přecházelo vedení Jednoty na B. Lukáše, jež přímo spravoval sbor v *Mladé Boleslavi*. Zde na panství rodu Krajčova z Krajku a v Litomyšli pod vládou Kostků z Postupic vyrůstala hlavní střediska Bratřích; páni obou měst do Jednoty také vstoupili. Boleslav za správy Lukášovy převzala prvenství po Kunvaldu, Rychnově a po Lenešicích u Loun, které na čas platily za první sbor v Jednotě. Bratři vůbec byli nyní často zvaní Bratry Boleslavskými. Sbor měli v Boleslavi „na Karmeli“ v bývalém klášteře.

Zde promýšlel B. Lukáš, vynikající bohoslovec, uprostřed soustavné péče o sbor a ve stále živé souvislosti s jeho pastýřským vedením základy, na nichž Jednota vznikla. Vybudoval její *bohoslavi* na základě rozlišení věcí podstatných, služebných a případných. Prvními byly mu se strany Boží milost Boha Otce, zásluha Ježíše Krista a dar Ducha svatého, se strany lidské víra, láska a naděje; služebnými

Písmo, svátosti s klíči (kázní) a církev; případnými rády a obřady. Vyjádřil nově i příčiny oddělení od římské církve i střízlivou zásadu, že není zlé všechno, co je v církvi římské. Jsou v ní vedle bludných věcí jednak zcela dobré, jednak takové, kterých lze užít, očistí-li se od poulouzení. Jeho spisy i jeho návštěva v Itálii (1498) byly významné i pro italské Valdenské, kteří přijali mnoho z literární práce Lukášovy do svých knih.

Lukáš také nově promyslel zásady *ústazy* Jednoty a její *kněžský řád*. Sněm postaven zásadně nad Úzkou radu, ve které ještě měli místo také nekněžští Starší; čím více však do Jednoty vstupovali páni, tím více přecházelo vedení do rukou kněží samých, aby světská moc s pány spojená neměla v církvi rozhodujícího místa. Bylo by zajisté těžko obsazovat místa světských Starších s pomínutím pánů. Když B. Matěj roku 1500 zemřel, bylo rozhodnuto, aby nadále nebyla v čele Jednoty jediná osoba, nýbrž čtyři biskupové, kteří by se podíleli o moc. Stali se jimi vedle prvních kněží Jednoty, B. Tůmy a B. Eliáše, B. Ambrož a zvláště B. Lukáš. Byly přijaty agendy k ordinování kněží, jáhnů i biskupů z pera Lukášova. Kněží vychovávali své příští pomocníky a nástupce ve svých příbytcích, v t. zv. *bratrských domech*, již od chlapectví. Pokud duchovenská práce dovolovala, zabývali se stále také rukodělnou prací. Pro vzdělání, pro duchovenskou práci i pro kázeň mezi kněžimi vypracovány pokyny, stejně jako byla formulována pravidla pro Bratry soudce, pro správce almužen a jejich péči o chudé, pro rádce snoubencům.

V důsledku usnesení brandýského o postavení věřícího křesťana v tomto světě byly dále vypracovány *pokyny pro jednotlivé stavy a povolání*, pro život v domácnosti, pro poměr hospodáře k čeledi, manželka k manželce, rodičů k dětem, pro děti, mládež, vdovy, řády střídmosti v pokrmech a v oděvu, pokyny pro řemesla, zvláště pro kupectví, pro vandrovní tovaryše postavené pod dozor jednoho z Bratří soudců, vše se stálým varováním před svodem peněz a snadného zisku a s napomínáním k osvědčování víry upřímnou poslušností Boží vůli. Stanoveny zásady pro pány a úředníky v jejich úkolech při správě poddaných. Urozeným důležitě připomenuta jejich zásadní rovnost se všemi lidmi a zvláštní pokušení, které s sebou nese bohatství a moc

i soud nad poddanými. Tu všude sluší křesťanu pamatovat na spravedlnost spojenou s milosrdenstvím bez útlisku chudých. Světská moc je pověřena jen službou lidem ve věcech týkajících se časného prospěchu. V duchovních věcech místa nemá. Svě pokyny obdrželi i rychtáři, konšelé, advokáti, svědkové, i ti, kdo musili konat vojenskou službu. Ve všech těchto „zprávách a naučeních“ je patrné, že „noví Bratři“ neotevřeli světu dveře dokořán, jak jim vyčítala Malá stránka. Provázeli údy Jednoty do světa se stálou péčí o ně, aby ve světě neztratili měřítko dané vůlí Boží.

Jednota takto vnitřně upevněná rostla, získávajíc další údy mezi utrakvisty, kterým úroveň české církve nestačila, upoutávala však na sebe i nenávisť na straně katolické v kněžstvu i ve šlechtě. Humanisté v této společnosti, sebevědomí a vlivní učenci své doby, pohrdali Bratřími jako nevzdělanými kacíři. Brzy po roce 1500 byla Jednota vystavena jejich náporu, tím nebezpečnějším, že katolictví humanisté jako Augustin Kášebrod z Olomouce, varadinský biskup Filipec, rodem Moravan, popudili proti Jednotě krále. Roku 1503 vyšel královský mandát proti Bratřím, jako by byli přední škůdci země. *Šest Bratří z Újezda* u Domažlic bylo následkem mandátu upáleno. Vedle Krajiřů a Kostků chránil však Bratry zvláště Vilém z Pernštejna, ač kaťolík, na svých velmi rozsáhlých statcích ve východních Čechách a na Moravě, kde měli Bratři pod jeho ochranou sbory v Přerově, v Hranicích, v Prostějově, v Třebíči i jinde. Pod záštitou těchto pánů, především však v tiché vyznavačské pevnosti, prošli Bratři nebezpečným sístoř podobojí za veliké nepřízně pražského lidu, popuzeného proti nim pomluvami.

Místo čekaného uvolnění rostlo nebezpečí, za něhož se k Bratřím k jejich ochraně přiznávaly ženy z předních rodů jako Marta z Boskovic, Krescencie Zmrzlíková na Orlíku, Johanka z Krajků i manželka Viléma z Pernštejna Johanka z Liblic. Protibratrské výnosy vyvrcholily *mandátem Scatojakubským*, vydaným proti „pikartům“ 25. srpna 1508, jež by zapsán do zemských desk a tak se stal v Čechách zákonem. Nařizoval zastavení veškeré činnosti Jednoty a převedení jejich údu do církvi státem uznaných. Mandátu, jež Jednotě pak hrozil

celych sto let, bránili se Bratří celou řadou apologií, psaných především B. Lukášem. On sám prošel těžkým nebezpečím jednak při onom novoročním slyšení v Praze, jednak úskokem kořistnického pána Sudy v Janovicích nad Úhlavou, který se ho zmocnil, aby vymohl na Bratřích vysoké výkupné nebo aby jej vydal královským úřadům (1515). Lukáš však z jeho úkladů vyvázl. Vavřinec Krasnický i Tůma Přeloučský pokračovali vedle něho v literární činnosti na obranu Jednoty. Do vlastních řad volali Starší ku pokání pastýřskými listy kněží i lidu. Nastalé zkoušky v nich vykládali jako třibení, jímž Bůh chce Jednotu očistit od nevěrnosti a probudit k nové opravdovosti víry a života. B. Lukáš nevynechával ve svých napomenutích a výzvách k nápravě bratrskou šlechtu, třeba Bratří v těžké době potřebovali tím více její ochrany. Život položil za své vyznání B. Ondřej Polívka v Kutné Hoře (1511), odpráje poklonu svátosti oltářní. Smrti stěžil ušel statečný bratrský kněz Jirík Volynský ve Strakonících; o málo že nebyl umořen hladem (1513). Smrti krále Vladislava (1516) poklesla však moc královská v Čechách tak, že pronásledování ustalo a Bratří opět požívali delší čas pokoje.

V těchto a následujících letech dokončil B. Lukáš svou práci při budování Jednoty, zatím co větrem starší Bratří jako Prokop († 1507) a Starší moravských sborů B. Tůma († 1518) odcházeli z tohoto života. B. Lukáš uplatnil ve službách Jednoty své bohoslovecké vzdělání, kterého nabyl na pražské universitě, jejímž byl (stejně jako B. Krasnický) bakalářem. Plně studoval církevní učitele, při čemž mu bylo stálým prubířským kamenem Písmo, a to již i Starý Zákon. Především jeho prací byla Jednota vyvedena z nebezpečí, že se stane sektou zahleděnou do sebe samé. Uvědomila si nově svou sounáležitost s obecnou církví křesťanskou, třeba ji Lukáš zároveň upevňoval v jejích zásadách od římského katolictví odlišných a vybudoval i po zevní stránce v církve zcela samostatnou. V její službě napsal více než sto spisů, vydal dvakrát Nový Zákon, upravil jí podle husitských vzorů katechismus pro nejmenší (Dětské otázky) i katechismus pro vyspělejší, složil na 150 duchovních písní, z nichž některé vyšly již ve zpěvníčku z roku 1501, přičinil se o její první kancionály (1505, 1510), rozvedl její řady liturgické. V těch se přiklonil k pevnějším formám místo starší

volnosti a přál při nich jistě míře slavnostního rázu. Návod pro bohoslužebné a svátostné úkony kněží i pro jejich zповědnickou funkci vložil do obsáhlých Zpráv kněžských, vytištěných roku 1527. Od počátku století užívali Bratří hojně *knibitsku*, ať v samém Norimberce, ať v tiskárnách svých údů nebo jiných tiskařů v Litomyšli, v Mladé Boleslavi, v Bělé, pak i v Prostějově. Pro svou potřebu psali a tiskli knihy české, pro informací veřejnosti latinské. Z nich zvláště Apologie, vydaná v Norimberce roku 1511, konala svůj úkol v rukou předního humanisty Desideria Erasma Rotterdamského, zejména však zapůsobila povzbudivě na reformátora Dra Martina Luthera.

V. První styky se světovou reformací

Německá reformace vzešla z jiných podnětů než reformace česká. *Lutberovi* byl východiskem spíše nepokoj probuzeného svědomí a hlad po osobní jistotě spasení než výzva k očistění církve podle Božího slova a k uvedení církve zpět pod Boží zákon. Ale právě i objev Lutherův – nový pohled ke Kristu jako k Dárci celé milosti – vyzněl v reformaci církve od základu. Znamenal ve svých důsledcích naprostý odklon od autority papežství a od středověké scholastiky. Osvoobil církev od spoutanosti tradicemi lidskými otevřením srdcí pro jasný hlas samého Pána.

V Lutherovi poznali i v Čechách mnozí pokračovatele v díle Husově. Jeho vliv posílil v církvi podobojí rozhodnější směr, jenž tu vždy trval a vedl tolik hledajících k Boleslavským Bratřím. Lukáš sám zaujal však stanovisko vyčkavací. Jako vůdce Jednoty utrpěním utvrzené, vnitřně určitým řádem vybudované, nespěchal, aby se dal učít mnohem mladším a ještě neosvědčeným učitelem vitemberským. Od samého vystoupení Luthera (1517) byla však Jednota postavena před otázkou, jak se k jeho zvěsti zachová a jak časem upraví svůj poměr k mladší, brzy však mnohem silnější sestře, která jí v luterské církvi vyrostle. Neboť Jednota přestala nyní být jedinou církvi skutečně reformační. Bude se musit tím oním způsobem vyrovnávat s touto skutečností a nově zkoušet nosnost svého základu.